

İSLÂM VE TÜRK HUKUKUNDA EKSOGAMI

Prof. Dr. Fındıkoğlu

G İ R İ Ő

Lisani İzahat

Gerek umumî olarak hukuk, din ve ahlâk sosyolojilerinin, gerek hususî olarak Türk hukuk, din ve ahlâk sosyolojilerinin aynı zamanda tarihî ve aktüel meselelerinden olan son yarım asır zarfında hukuk sosyoloğlarını pek ziyade düşündürmüş bulunan eksogami meselesini yoklamadan evvel sık sık kullanacağımız bu tâbir hakkında bir bilgi edinmek faydalı olacaktır.

Onaltıncı asırdan itibaren hümanist Avrupada Yunanca ve Lâtince kelime ve eklerden yeni kelimeler teşkil edildiği malûmdur. Mensup olduğumuz ilmin Lâtince «Socius - arkadaş» ve Yunanca «Logos ? kelâm, bilgi, mantık, söz» unsurlarından mürekkep «Sociologie» adı gibi, aile sosyolojisinde *Polygamie* (çok karılılık), *Bigamie* (iki karılılık), *Monogamie* (tek karılılık)... gibi kelimeler yanına XX nci asır başlangıcından itibaren iki ses daha katıldı: *Exogamie*, *Endogamie*. Meşhur Littré, XIX uncu asrın ikinci yarısında vücade getirdiği büyük ve etimolojik lûgatinde bu son iki şekle yer vermediğine göre ilmi tâbir olarak icat ve istimalini yirminci asırla başlatmak icabediyor. Nitekim ancak «XX nci asır Larousse'u» nda bunların yer bulduğunu görüyoruz¹.

Bizde ilk zamanlarda «hariçten izdivaç - Exogamie», «dahilden izdivaç - Endogamie» diye tercüme edilen bu tâbirler, «Exô - dış» ve «Endon - iç» öneklerinin «evlenme - Gamos» ile birleştirilmesinden doğmuştur. İlk zamanlarda etnografyacıların iptidai cemiyetlerde rastladıkları klan ve kabile dışarısından yahut içinden evlenme hâdisesine âlem oldu. Fakat sonraları müttekâmil cemiyetlerdeki aile ve akrabalık çevresi dışından veya içinden evlenme için de kullanılmağa başlamıştı².

Hâdisenin Belirtilmesi

Aile sosyolojisine ait meselelerin vardığı umumî neticelerden biri de şudur: Aile ahlâkının olduğu kadar aile hukukunun da en şamil ve hâkim

[1] Bk. Larousse du XX è siècle, C. III, sf. 366.

kaidesini, iptidai, yarı medeni ve medeni bütün cemiyetlerde aşağı yukarı aynı şekilde görülen eksogami hâdisesi teşkil etmektedir: geniş veya dar bir aile (yahut kendisini aile gibi tasarlayan bir klan) cemaatinin arasında cinsî birleşme yasağı bulunuyor. Bu yasağın içyüzü, asıl sırrı ve hikmeti nedir? Tabiatte böyle bir kanun mu var? Yoksa korkutucu dini bir emre mi itaat ediliyor? Müsbet ve akli bir düşünce ile elde edilmiş bir iyi ve fena tasavvuruna mı dayanılıyor? Yoksa cemiyette her nasılsa mevcut an'ane ve örfilere çarpmamak gibi itibari ve yapma bir akideye mi tâbi oluyoruz? Nihayet XIX ve XX inci asır biyoloji âlimlerinin ortaya koyduğu uzvi neticeler ve yakın akrabalar arasında evlenmeden doğan s'hhî mahzurlar hususunda halk tecrübelerinden elde edilmiş bir ijiyen kaidesi mi gözönünde tutuluyor? İşte ancak geçen asır ortalarında cemiyet ilmi ile, dolayısıyla hukukî hâdiseler sosyolojisi ile meşgul mütefekkirlerin alâkasını celbeden ve hukuk sosyolojisinin aile bahsine ait problemlerinin en başında gelen bu hâdiseyi belirtmek lâzımdır.

Aile müessesesinin muhtelif tarifleri hatırlanırsa, varılabilecek netice şudur: Aile, tabii ve biyolojik unsurlar üzerine kurulmuş içtimaî bir yapı, bir müessesedir. Bu yapı içindeki hukukî ve ahlâkî düsturların mühimlerinden biri, sosyologların «Eksogami, dışarıdan evlenme - Exogamie» adını verdikleri kaidedir.

Bu kaidenin biri eski, iptidai cemiyetlere mahsus, diğeri yeni, medeni cemiyetlere ait iki şekli vardır. Bu ikinci şekil nerede başlıyor ve birinci ile alâkası nedir? meselesi üzerinde şimdilik durmağa lüzum görmeden kısaca her iki eksogami şeklinin birbirinden ayrıldığı ana seciyeye işaret edelim: İptidai cemiyetlere mahsus dediğimiz eksogami, daha ziyade Durkheim sosyolojisinde, toprağa yerleşmeden ve kandaşlık bağları başlamadan öncesi totemik devrin eksogamisidir. İkinci şekil ise totemik akrabalığın kandaşlık akrabalığına yer vermesi ile başgöstermiş, nihayet modern medeni kanunlardaki yakın akraba arasındaki evlenme yasaklarını hazırlamıştır. Birinciden ikinciye geçişi şimdilik bir vakıa olarak kabul edeceğiz ve eksogami hâdisesini kültür çevremizin muhtelif vesikalalarına ve etrafımızda içtimaî - hukukî hâdiselere başvurarak belirtmeğe, müşahhaslandırmağa çalışacağız.

Mitolojik vesikalarda Eksogami

İçtimaî hâdiselerin dini, felsefi ve ilmi izahı merhalesine takaddüm eden ilk devrelerde mitolojik ve astrolojik izah denemeleri malûmdur. Bu hususta eksogaminin telâkki edilmiş tarzını gösteren, muhtelif medeniyetlerin ustûrelerini mukayeseli olarak inceliyen bir araştırma şimdiye kadar vücutte getirilmediği, bilhassa Türk mitolojisinde eksogamiye ilişkin

unsular tetkik edilmediği için meseleyi bu bakımdan aydınlatacak vaziyette değiliz. Bununla beraber İlkçağ edebiyatının mevzu teşkil eden ve modern dünya edebiyatlarında da yeni bir takım edebî eserlere ilham veren, son zamanlarda bizde de alâka uyandıran bu vesikaya başvurarak bu lüzumu tatmin etmek mümkündür.

Filhakika Yunan edebiyatının şaheserlerinden olup Sophocle tarafından kaleme alınan bir iki eser bu hususta işimize yarayacaktır. Bu eserlerin mevzuu olan Oeudipe macerasına göre Thèbes kralı Laiuse hatiften, doğacak çocuğu tarafından katledileceği nidasını işitiyor. Oğlu doğunca onu Cithèren dağına gönderiyor ve öldürüyor. Fakat öldürecek olan çoban Oeudipe'yi Corinthe kralına götürüyor. Bu kralın sarayında büyüyen Oeudipe, hatiften kendi asıl memleketine dönmemesi nidasını işitmektedir. Fakat alın yazısından kurtulamıyacaktır: Bir gün Laiuse'e rastlıyor, onu babası olduğunu bilmeksizin öldürüyor. Thèbes'in yeni kralı Créon, kendi selefinin karısı İocaste'yi bilene vereceğini ilân etmiştir¹. Corinthe kralının sarayında büyüyen Oeudipe, bilmeceyi biliyor ve İocaste ile evleniyor. Fakat biraz sonra hatif, vaziyeti ifşa ediyor. Neticede İocaste (yani Oeudipe'in anası ve karısı) intihar ediyor, Oeudipe (yani İocaste'in oğlu ve karısı) gözlerini körleterek Thèbes'den uzaklaşıyor. Oeudipe'yi dinleyiniz:

*Yavrularıma oldum hem baba, hem de kardeş
Anama hem evlâdım, hem de bir müstekreh eş!
Kaderim, tahammülsüz binbir belâya saldı,
Başıma yıkılmadık hangi bir âfet kaldı!
Bukadarı pek çoktur, hem ıstırap, hem de âr,
Yüziümü kızartıyor, ruhumdaki inkisar!
Ey sevgili dostlarım, ilâhlar başı için.
Ya beni öldürünüz, ya buradan defedin.
Deniz'in gayyasına atın bu hayasız
Bulandırmasın sizin temiz enzarınızı!
Yaklaşınız bir parça, merhamet edin bana,
Bir son vazife, haydi! Ne duruyorsunuz ya?²*

[1] Bilmece: Hangi hayvan sabahları dört, öğleleri iki, akşamları üç ayak üzerine yürür? Oeudipe, bu muammada çocukluk, gençlik ve ihtiyarlık merhalelerini geçiren «İnsan» ın gizli bulunduğunu söyleyince bilmeceyi soran arslan vücutlu ve insan başlı Sfenks, hiddet ediyor ve kendi kendisini denize atıyor!

[2] Bk. Sophocle: Kral Oeudipe, Kemal Emin tercümesi, 1932, İstanbul, sf. 105.

Kendine «hayasız» deyen Oedipe'e bu ıstırap, nereden geliyor:

*Bugün benim oturduğum taht
Onun tahtıdır;
Yatağında yatan kadın
Onun karısı;
Eğer onun çocuğu olsaydı,
Aynı zamanda ikimizin de evlâtları olmuş olacaktı!*¹

Etrafındakilerden merhamet dilenmekte devam eden Oedipe, aynı zamanda bütün tabiatı kendi suçunun siyah gölgesi altında görüyor:

*Namus lekesi gibi varken bir büyük engel,
Hangi cesur fânidir size uzatacak el,
Babanız katilidir sevgili babasının,
İsmetli yatağını kirletti anasının!
Çiçekler dökülüyor meyvasız, nedir bu sır?
Çocuklar doğmaz oldu, kadınlar kaldı kısır!*

Hem evlât, hem «müstekreh eş» olmak, bu yüzden öldürülmesini istemek, anasının ismetli yatağını kirletmek, nihayet çiçeklerin meyva vermemelerini ve kadınların çocuk doğurmamalarını bu ismet kirliliği ile alâkadar bulmak neden ileri geliyor? Hulâsa hayvanlarla müşterek olduğumuz tabii ve insiyakî elemanlarda bu «niçin» in cevabını bulabilir miyiz? İlkçağ edebiyatının, sonraki çağlarda da daima ilham ve taklit kaynağı olan bu vesikasında, ahlâk ve hukuk sosyolojilerinin bu pek ehemmiyetli meselesini, yani fücür ve eksogami problemini, aydınlatacak unsurlar bulunmaktadır². Sophocle'u bir başka eserinde bu unsurları daha aydın ve belirtilmiş bir şekilde görüyoruz. Anası ile evlenen

[1] Bk. Sophocle: Kral İdipus, C. K. tercümesi, Varlık Mecmuası, 941, sayı 203, sah. 260.

[2] Bu mitolojik hikâyeyi Eski Yunanda «Kral Oedipe - Oedipe rol» adı altında ilk defa tesbit edenler Sophocle, Euripide ve Eskilos'dır. Bunların içinde evvelkisinin biri «Kral Oedipe», diğeri «Oedipe de Kolona» isimli iki trajedisi vardır ve birbirinin devamıdır. İkinci eserinde muharrir, Oedipe'yi daha az muazzep gösteriyor ve iltica ettiği Kolona'nın ilâhelerinin ona huzur içinde ölümü beklemesine müsaade ettiklerini hikâye ediyor. Romada Seneca, Milâdın birinci asrında Sophocle'un «Kral Oedipe» inden mülhem bir trajedi yazdığı gibi XVII inci asırda Corneille XVIII inci asırda Voltaire bu an'aneyi devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda Luvr müzesinde bulunan ve *Ingres* (1827), *Moreau* (1864) taraflarından yapılan tablolar, bu mevzuun resim sahasına da tesir ettiğini göstermektedir.

Oeudipe'in ikisi erkek, ikisi kız olan dört çocuğu, babalarının sebep olduğu felâkete kurban giderken birbirlerine bakıyorlar: «Ah kardeşim, düşün bir kere, zalim talih babamızı nasıl zillet içinde elimizden aldı, nasıl kendi ayıplarını kendi ortaya dökerek kendi karısı - ikisi de aynı şahıs idi - kendini asarak günahkâr hayatına nasıl bir son verdi ve kardeşlerimizin ikisi de, aynı günde, birbirlerine kıyarak, beraberce ve birbirlerinin eli ile nasıl yürekler acısı bir ölüme kavuştular¹». Kral Oeudipe de Sophocle, yalnız canlılar âlemini, işlenen cürmün sihri tesiri içinde kısır gösteriyordu. Antigone de ise felâket bütün tabiatı sarsmıştır: «Kimin yuvası bir kere Tanrıların lâneti ile sarsılırsa artık felâketin sonu gelmez ve nesilden nesle yürür gider. Trakya boralarının nefesi ile sular karanlık derinliklerine kadar sarsıldığı zaman, azgın deniz böyle çalkalanır. Fırtına, denizin kara kumlarını karıştırıp yüze çıkarır ve coşkun suların döktüğü sahiller inler, gürülür.»

Hâdisenin Edebi Eserlerimizdeki Belirtileri

İçtimai hayatın tasvirini yapan edebi eserlerde aile hayatımızın muhtelif safhalarını inceliyen, hattâ sırf sanat endişesiyle bu incelemeyi sonuna kadar götürerek iç aile hayatımızın iyi ve fena taraflarını gözönüne koyan muharrirleri birer müşahit addettiğimiz takdirde ahlâk ve hukuk sosyolojisinin bir meselesini, bilhassa eksogami gibi bir hâdisesini anlamak için onlara müracaat etmek lüzumu karşısında kalırız. Bu lüzumu şimdilik kendi edebiyatımızın bir iki mahsulü üzerinde tatbik edeceğiz.

Böyle bir tecrübeye başvururken ilk defa Halit Ziya'nın meşhur eseri ile karşılaşırız. Bu eserde, Behlül'ün yengesi olan Behter «İlk günahı aşktan sonra hastalanmış gibi» dir, kendi kendisine «Behlül'ün kollarında mülevves bir kadın» olduğunu düşünmektedir: «Birden Behlül'ün aklına bir şey geldi. Kocasını Adnan'ın odasında yataklığın yanında, küçük dolabın çekmecesinde sedef kaplı kolyası ile zarif bir oyuncığa benzeyen bir şey vardı ki, onun minimini ağzını şuraya, kalbinin elim bir ceriha ile sızlayan şu noktasına koysa, her şey bitecek»². Bu vicdan azabı içinde kıvranırken kocasına «Biliyor musunuz, ben size lâayık değilim, ben sefil mahlûkum» demek istiyorsa da kâfi kuvvet bulamamaktadır. Öte taraftan Behlül, amcası Adnan'ı düşünerek «Kaç kereler birden silkinmek, ve —: Lâkin hissetmiyor musunuz ki, bu aşk mülevves bir şeydir, demek arzularını hissetmişti, zihni bu aşkı memnuun mesuliyetini tahar-

[1] Bk. Sophocle: Antigone, S. A. tercümesi, 1941, sf. 155.

[2] Bk. Halit Ziya: Aşk Memnu; Servet-i Fünun tab'ı, sf. 520.

ri ile meşguldü¹. Romanın şahıslarını bu düşüncelere sevkeden ruhi âmiller, insiyaklarımızın örgüsü içinde hangi unsurun eseridir? Duyulan vicdan azapları, düşünülen mülevveslikler, tasarlanan sefillikler ve mesuliyetler, nihayet o zarif oyuncak ile oynamak fikirleri hangi «tabii» esasa, «tabiati beşeriye» mizin hangi unsuruna bağlanabilir?

Tecrübemize devam ederken birkaç sene evvel çıkmış olan bir romanın mevzuunu da, hâdiseyi müşahhaslandırmak için, alâka verir gibi buluyoruz. Romanın ana şahıslarından olan Nesrin, kocası Celâl'a yedi ay sonra bir çocuğu olacağını söyleyince «Celâl'in tüyleri ürpermişti. O dakikada etini kesseler, bir damla kan akıyacaktı. Eğer Leylâ, Celâl'in annesi ise Nesrin de kendi kardeşi demektir... Tesadüfün birbirleriyle evlendirdiği bu iki kardeşten hasıl olacak çocuğa, ne ad verilecekti? Celâl'in boğazını gizli bir el sıkıyor gibiydi. Teessüründen boğulacaktı. Çektiği ıstırapları Nesrin'e söyleyemiyordu².» Niçin? Zira Celâl ile Nesrin kardeşirler ve Celâl, Nesrin'in annesi Leylâ'ya «Sen şimdi Büyükadada tanıdığım ve beraber yaşadığım Leylâ değilsin, karımın annesinin, herşeyi unutam artık!» diyor. O halde Celâl, bu kadına Anne! diyebilir: Neden diyemiyor? Bunu Leylâ da soruyor: —«Neden bana anne demiyorsun Celâl?— Dilim varmıyor. Haydi, gözlerini benden çevir!» Fakat işin içindeki karışıklık daha bitmemiştir: «Nesrin annesinin uzun yıllardanberi sakladığı küçük çekmecesini açıyor. Bir sürü fotoğraf buluyor. Bunlardan birini Celâl'a uzatarak: — İşte, dedi, yirmi iki yıl önce ayrıldığı kocası! — Tâ kendisi, babam!

Celâl, fotoğrafa bakınca deli gibi saçını, başını yoluyor, söyleyecek söz bulamıyordu... Dünya kurulalıdanberi böyle bir facianın ilk defa görüldüğü muhakkaktı. Celâl: — Zavallı Leylâ! Demek benim annem senin öyle mi? diye söyleniyor. Celâl şimdi annesinin yüzüne nasıl bakacaktı? Büyükadada nasıl seviştiklerini hatırladıkça beyninde uğultular duyuyor, vücudundaki ürpermeler artıyordu...» Romancının belki de biraz mübalâğalandırdığı bu tasvirlerdeki deli gibi saçını başını yolma, gizli bir elin boğazı sıkması, tüy ürperme, dünya kurulalıdanberi zuhur eden ilk facia, uğultularla beyninde büyümesi. ilâh. gibi fikir ve haller, hangi tabii desteğe dayanmaktadır?

[1] Bk. Kz. 351, İzmirde Millî Kütüphanede 15/589 numarada mukayyet olan bu (Aşk Memnu') nüshasının içine bir okuyucu şu satırları yazmış: «Mülevves aşklara karşı ruhumda bir kin var. Bir asabiyeti namuskârane, bütün damarlarımda cevelân eden kan kadar vücuduma, mevcudiyetime hâkim!».

[2] Bk. I. F. Yirmibeş Kocalı Kadın, 1938, İstanbul, sf. 196.

Nihayet gündelik bir gazetede çıkmış bir hikâyenin¹ muharririni dinliyelim: «Adam, şehrin yabancıları idi. Buraya gece gelmişti. Ağabeyisinin evine gitmiş, onu bulamamış, nihayet geceyi otelde geçirerek sabah tekrar oraya gitmeğe karar vermişti. Gece olmakla beraber saat erkendi Dar, sıkıntılı otel odasında uykusu kaçmış, sokağa fırlamıştı. Saat bire doğru karanlık bir sokakta bir kadına tesadüf etmişti. Üzerinde ağır bir balo elbisesi vardı. Çok sarhoştur, iki tarafa sallanıyordu. Adam, onun yüzünü görünce şaşırarak, âdi bir sokak kadını olmadığını tahmin ederek yardım teklif etmek için yanına yaklaşmıştı. Bütün suçu, asabi sarhoş kahkahalarla gülerek birdenbire koluna asılan, kendisine sokulan kadını alıp otele götürmesiydi.» Sabaha doğru kadın vaziyeti farkedince «Mahvoldum, mahvoldum» diye inliyordu. Hikâyenin bu tarafını bırakarak ikinci safhasına girelim ve adamın ağabeyisi ile görüşmesini takip edelim: «Adamın ağabeyisi şehrin iyi bir avukatı idi. Uzun senelerdenberi birbirlerini görmemişlerdi. Kardeşini büyük bir neşe içinde karşıladı. Sevincinden yerinde duramıyor, durmadan konuşuyor, ona muhakkak bir iki ay yanında kalması lâzımgeldiğini söylüyordu... Bir aralık ağabeyisi dışarı çıktı ve karısı beraber döndü. Adam, bu kadını görünce sendeledi, ve kadın bağırarak için dudaklarını ısırıyor. Avukat hiçbir şeyin farkında değildi, onları birbirine takdim etti... Kadın hiç konuşmadı. Adam, kızgın bir ateşin kalbine yapıştığını hissetti. Geceyi hatırlayıp başını önüne eğdi ve «derhal buradan kaçıp gitmeliyim, yoksa bir facia olabilir» diye düşündü... Öğleyin sofrada iki kardeş, karşı karşıya bir müddet kadını beklediler, fakat o görünmedi... Bıraktığı mektupta bir daha dönmiyeceğini yazıyordu. Avukat: — Demek baloda bana kızmış! Fakat gelecek, o bensiz yapamaz! diyordu... Adam, avukat kardeşine merhametle baktı ve kadının artık hiçbir zaman avdet etmiyeceğini düşünerek gözleri teessürden bulanmış bir halde başını suçlu suçlu önüne eğdi»¹. Hikâyedeki sendeleme, bağırarak için dudaklarını ısırma, kızgın bir ateş hissetme, başı öne eğme... vaziyetleri, ne gibi «tabii» ve «insiyaki» âmillerle, «tabiati beşeriye» mizin hangi elemanlarıyla izah edilebilir?

Edebi eserlerden sonra sahne hayatımıza baktığımız takdirde bir kaç sene evvel fransızcadan tercüme edilerek oynanan ve mevzuumuzla kısmen alakası bulunan bir eser görüyoruz. Fransız muharrirlerinden Cocteau'nun «Müthiş ebeveyn» ismini taşıyan ve Türkçeye «Müthiş aile» adı altında intibak yolu ile çevrilen eserin mevzuu, oğluna karşı cinsî temayül besliyen ve bu temayülün ıstırap ile kıvranan bir ana etrafında

[1] Bk. Peride Celal: Garip bir macera, Cumhuriyet Gazetesi: 1939.

toplaniyor¹. Ana, ilk zamanlarda bu temayülü sadece şefkat ve muhabbet sanmakta, fakat neticede temayülünün şuuruna erince «intihar» etmektedir. Fakat hiçbir «tabii» esasa, «tabiatı beşeriye» mizde mevcut unsurlardan hiçbirine dayanmayan bu şuur ve intihar hâdisesi niçin vücade geliyor?

Günlük cemiyet hayatını aksettiren gazetelerde arasına rastladığımız ve skandal olarak karşıladığımız hâdiselerde, eski ve yeni eksoğamiyi düşünecek olanlar için üzerinde durulması lâzım tipik vâkıalardan ibarettir. Nasıl biyoloji ve tıp âlimi, gayri tabii doğumları tipik sayar, nasıl marazî ruhiyatçı anormal ruhi hâdiseleri tipik görür ve tabii doğumlarla tabii ruh hâdiselerini anlamak için onları vasıta addederse, içtimaiyat ve hukuk âlimi de aynı suretle içtimai - hukukî nizama vâki olan hüürmetsizlik vakıalarını kendi düşünce laboratuvarında işliyebilir².

[1] Bu eser 1941 kışında İstanbul eŞhir tiyatrosunda temsil edilmiş, fakat halk ve münekkitlerce iyi karşılanmamıştır. Bir münekkidin şu sözlerini naklede-
lim: «Olgun ve mütekâmil bir tiyatro, iki türlü piyes temsil eder. Telif, tercüme... Bu iki nev'in, yani telif ile tercümenin arasında (İntibak - Adaptation) denece bir tarz var ki haddi zatında melez ve aksak bir usul olmakla beraber, bir de bu adapte eser bizim içtimai hayatımıza, mefkûremize, ananelerimize ve örflerimize, âdetlerimize, ahlâkımıza aykırı bir karakter arzederse, adapte denen eser aslında ne kadar teknik tekâmüle erişmiş olursa olsun, Türk sahnesinde sukut etmeğe mahkûmdur». (Bk. C. E. Tasviri Efkâr, 14/12/1942 sah. 3). Bu mütalâanın bedli müesseseler kadar hukukî müesseseler, meselâ adapte kanunlar için de varid olacağı düşünülebilir. Aynı münekkid şu şahsî düşünceyi de ileri sürmektedir: «Bizde (Müthiş Alle) ismi altında oynanan bu eserin 1939-1940 mevsiminde (Müthiş Ebeveyn) başlığı ile Pariste Daunon tiyatrosunda oynanışı ve Paris halkını şehvet ra'seleri içinde alkış tufanına sevkedişi, Maginot hattının yarılmasına, millî birliğin çökmesine ve ordunun izmihlâline üç dört ay tekaddüm eder. Bu, garip değil, fakat millî ahlâk noktasından doğru bir tesadüftür.»

[2] Son seneler zarfında bu gibi cinsî suç hâdiselerine gazete haberleri arasında sık sık rastlıyoruz. Bk. Sontelgraf gazetesi: 15 - mart - 1941; Cumhuriyet gazetesi: 12 - Nisan - 1944; Tasvir gazetesi: 26 - Mayıs - 1942 ... ilh. Adli makamları harekete getiren bu gibi müessif hâdiseler karşısında yazılı hukukun müddelumu-millikler kanalı ile tezahür eden reaksiyonu ve şiddet derecesi hakkında hiç bir malûmat sahibi olmamakla beraber verilen cezaların, bu hususta çok fertçi ve liberal bir cemiyetin endişesizliğini gösterecek derecede hafif olduğuna hükmetmek mümkündür. Bunun la beraber mümasil hâdiselerin ve haklarındaki mahkeme kararlarının toplanması ve toptan bir muhakemeye tâbi tutulması Türk cürüm sosyolojisinin mühim bir mevzuu olmağa değer.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDENİ HUKUK İTİBARILE AİLE EKSOĞAMİSİ

BİRİNCİ KISIM

İSLÂM HUKUKUNDA YAKIN AKRABA
ARASI EVLENME YASAĞI MÜESSESESİ

Tetkik edeceğimiz hâdiseyi böylece mitolojik, edebî, gündelik vesikalara baş vurarak belirttikten sonra hâdiseye ile alâkalı kanunî mevzuata geçebiliriz. Hukukî vakıalarımızın tarihine tatbik edilegemekte olan üç büyük devre tasnifi yani İslâmdan evvelki, sonraki ve bugünkü devreler fikri bu meselede de karşımıza çıkmaktadır.

Bunun için islâmdan evvelki örfî ve teamülî hukuk kaidelerinden eksogamik ve endokamik münasebetlerle ilişenleri, Asya ve Avrupada dağılmış muhtelif Türklük mntakalarının örf ve âdetlerini hukuk tarihçesine tesbit edilme ânına kadar bir tarafa bırakarak ikinci devrenin hukukuna kaynaklık yapan Kur'an'a müracaat ile kalacağız.

Her şeyden evvel şu sorğu üzerinde duralım: Kur'an'ın tedvininden evvel içinde vücade geldiği muhitin klan ve kandaşlık esasına dayanan eksogamisi ne vaziyette idi? Cahiliyye devrinin hukuk tarihini akla getiren bu suale, olsa olsa yine Kur'an'a göre cevap verebiliriz [1]. Başlıca iki mühim *Âyet* bu hususta bizi aydınlatıyor. Bunlardan biri *klan* mukaddesliği yerine *ev* mukaddesliğinin geçtiğini ifade eden âyettir. Bu âyet, islâmiyetin zuhurundan ve Hazreti Muhammd'in tesirinden evvel Arabistan Arablığının ahlâkî, binaenaleyh ailevî gevşekliliğini belirtiyor: «Ey bütün iman edenler! Kendi evlerinizin gayri evlere sahiplerile istinas etmeden girmeyiniz! ²». Aynı *âyet*'in arkası sıra, sonradan ilmi, akhselimci, binnetice sosyolojik zihniyetten uzak din *uleması* tarafından mübalâğalandırılarak zühdi bir telâkki haline getirilen ve lüzumsuz ola-

[1] İslâmiyetin zuhurundan evvelki Arabistan'ın medeniyet ve kültür tarihi devresi Cahiliyye adı ile yâdedilir.

[2] Bk. Kur'an-ı Kerim «Nûr sûresi, Âyet: 27) ve Kz. Bk. M. Hamdi: Hak dini, Kur'an dili, 1935, C. 4, sf. 3495 - 3497. Âyetteki «Büyûts ün müfredi olan «beyt» i Kur'an'ın Türk mütercimi «oda» diye tercüme ediyorsa da, biz bunu «ev» diye değiştirdik. Asıl «beyt», «ev» hattâ «aile» olarak gözönüne alınmalıdır. Nitekim Türk sosyoloğu Mehmet İzzet, Fransızca «sociologie domestique» tâbirini «beyti içtimalyat» diye tercüme etmiştir ki çok yerindedir: Bk. Yeni İçtimalyat Dersleri, 1928 Sf. 113.

rak «tesettür - örtünme» meselesini doğuran şu ihtarlara rastlıyoruz: «İman eden erkeklere söyle: Gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını muhafaza etsinler. Bu hal, kendileri için daha temizdir. Her halde ne yaparlarsa Allah haberdardır. İman eden kadınlara da söyle: Gözlerini sakınsınlar, ırzlarını muhafaza etsinler, ziynetlerini açmasınlar... Ziynetlerini ancak *kendi kocalarına, yahut babalarına, yahut kocalarının babalarına, yahut kendi oğullarına, yahut kocalarının oğullarına, yahut kendi biraderlerine, yahut biraderlerinin oğullarına, yahut hemşirelerinin oğullarına, yahut kendi ellerindeki memlûklere, yahut henüz kadınların avretlerine mut-talî' olmayan çocuklara...* gösterebilirler. Ey mü'minler! Hepiniz Allaha tövbe edin ki felâh bulabilesiniz¹» Bu âyet ile onu takip edenlere dayanarak yapılabilecek bir istidlâle göre o devirde şimdi zikri geçen âyetlerdeki emirlerin verilmelerini icap ettiren içtimaî bir vaziyet vardı. İslâmiyet, intişar ettiği muhitin cemaat eksogamisi yanında mevcut geniş aile endogamisi yerine aile eksogamisi ikame etmiş, muayyen akrabalık çevresi endogamisini şiddetle «haram» kılmıştır. Herhalde bu hususa ait Kur'anî kaide, genişliğini tayin edemeyeceğimiz bir endogami çevresini sınırlandırmak için vazedilmiş olmalıdır. Bunun neticesi olarak «Beyt - Ev», içine yabancıların girmemesi lâzım mukaddes bir muhit olarak teavir edilmiştir². Esasen Kur'an'ın ehemmiyetle üzerinde durduğu sosyal meselelerin başında ailenin gelmesi sebepsiz değildir. *Cahiliyye* devrinde zinanın, fuhsun, fücûrun yaygın olduğunu, bunlarla mücadelede başlayan müslümanlığın çok şiddetli bir bedenî ceza müeyyidesi düşündüğünü görmekteyiz. Yukarıda tercemesini zikrettiğimiz âyetin sonunda bir kadının süsünü gösterebileceği erkeklerin derece derece tayini de bu mücadele vasıtaları arasında bulunmaktadır. Bu derecelerin belirtilmesi, aynı zamanda aralarında evlenme yasağı bulunan akrabalık derecelerini hatırlatıyor. Zikretmek istediğimiz ikinci âyet de ayrıca bu derecelerin sarîh bir şekilde sayıldığını görüyoruz: «*Analarınız, kızlarınız, hemşireleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, biraderlerinizin kızları, hemşirelerinizin kızları, sizi emziren süt analarınızla süt hemşireleriniz, kadınlarınızın anaları, kendilerile zifafa girdiğiniz kadınlarınızdan ellerinizde bulunan üvey kızlarınız (şayet anaları ile zifafa girmemiş iseniz*

[1] Bk. Kur'an-ı Kerim (Nûr sûresi.) Kz. Bk. Ahmet Hamdi; A. g. e. C. 4, Sf. 3467. Kur'an, bu bedenî cezanın adına «celde - değnek» diyor.

[2] Bk. Muhammed Ali: Kur'andan İktibas, Ömer Rıza tercemesi, 1934. Hintli mütefekkir M. Ali bu âyetin tefsirinde şöyle diyor: «Araplar evlere izinsiz girerlerdi. Ayet, bu vahşiyane âdeti kaldırdıktan başka alle hayatının mahremiyet ve masuniyeti koymuştur.» Sf. 31.

zarar yok), kendi sulbunuzdan gelmiş oğullarınızın zevceleri, iki hemşire beynini cemetmeniz sizlere haram kılınmıştır. Geçen geçti, ona Allah gafûr, rahim bulunuyor¹».

Bu âyet'teki akrabalık evvelâ 1) kandaşlık, sonra 2) sıhriyet ve 3) süt esaslarına dayanmaktadır. Türk tefsircisi Elmalılı Ahmet Hamdi âyet'teki akrabalık derecelerini on üç olarak belirtiyor. Bunlardan yedisi birinci esasa, dördü ikinci esasa, ikisi üçüncü esasa göre akraba olanlardır:

I. — Kan akrabalığı itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar;

- 1 — Analar ve baba, ananın analrı, onların anları... ilh²,
- 2 — Kızlar ve torun kızlar ve onların kız torunları... ilh,
- 3 — Hemşireler, gerek ana - baba bir, gerek baba bir ve gerek ana bir bütün kız kardeşler,
- 4 — Babaların ve dedelerin hemşireleri olan bütün halalar,
- 5 — Anaların ve ninelerin hemşireleri olan bütün teyzeler,
- 6 — Yeğenler, evlât olsun, torun olsun bütün erkek kardeşlerin kızları,
- 7 — Yeğenler, evlât olsun, torun olsun bütün kız kardeşlerin kızları.

II. — Sıhri akrabalık itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar;

- 8 — Kaynanalar, bütün nikâhlılarınızın anaları,
- 9 — Bütün nikâhlılarınızın *rebibeleri*, yani erkeklerin üvey kızları³,

[1] Bk. Kur'an-ı Kerim: Nisâ sûresi, Kz. Bk. Kur'an tercümesi, M. Hamdi, c. 2, Sf. 1319. En son ingilizce bir Kur'an tercemesi bu âyeti «evlenme kanunları - Marriage Lavvs» bahsi içinde zikretmektedir. Bk. The Qur'an: Richard Bell tercemesi, 1937 Edimburg, c. I, Sf. 71. Bu pek mühim âyetin muhtelif tefsir kitaplarındaki tefsirleri için mükemmel bir rehber vardır. Bk. Ahmet Tevhid: Fihris-i miftah-üt Tefasir, 1286, Matbaai Âmire, Sf. 20.

[2] Bu yasak, bir evvelki âyet'te de zikredilmiştir: «Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayınız...» (Nisâ sûresi). Kaynak olarak kullandığımız Kur'an tercemesi sahibi, yaptığı tefsirde bu yasağı 1) Babaların sahih nikâhla nikâhladıkları ile beraber, 2) Fâsit nikâh ile nikâhladıkları, fakat münasebete girdikleri, 3) Gayri meşru münasebette buldukları bütün kadınlara da teşmil etmektedir. Bk. c. II, sf. 1317).

[3] Analarla münasebetin, erkek için üvey kızları haram kılması, daha evvel bu kızlarla nikâhlanmanın analarını haram kılacağı şüphesizdir. Bk. M. H. Tercemesi, II, 1324.

10 — Sulbdan olan oğulların karıları, yani gelinler ¹,

11 — Zevcelerin hemşireleri ².

III. — Süt akrabalığı itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar;

12 — Süt analar ve süt nineler,

13 — Süt kardeşler ³.

İslâmî hukukun aile eksogamisini çok iyi belirten bu iki âyetle onların muhtevaları ile alâkalı, fakat bizim incelemeğe lüzum görmediğimiz diğer âyet ve hadîs'ler karşısında iki noktaya işaret etmek lâzımdır. Bunlardan biri, bu kaidelerin İslâmdan önceki Arabistanın hukukî teâmüllerile ne nisbette anlaştığı veya çarpıştığı problemidir. «Nisâ - Kadınlar» sûresinin 27 nci âyetinin sonu «olan bir defa oldu», «geçen geçti» mânasına «illâ mâ kad selefe» sözü ile nihayetlenmektedir. Eski ve yeni bütün tefsirler bu sözün İslâmiyetin zuhurundan evvelki *Cahiliyye* devrini işaret ettiğini ileri sürmekte beraberdirler ⁴. Elmalı M. Hamdi bu âyetteki aynı sözü ve devamını şu şekilde tefsir ediyor: «Nasılsa mazide olan olmuş, geçen geçmiş. Bundan sonra sakın yapmayınız. Bir kere olmuş bulundu, artık vazgeçilemez, tövbe edilemez sanarak ısrar etmeyiniz, hemen ayrılınız ⁵». Âyet, «selef» de «geçmiş» olanı «pek çirkin : fahişet-en», «pek menfûr : makt-en» ve «kötü yol : sâ-e sebil'en» diye vasıflandırmaktadır. Bu «kötü yol» da yürümüş olanlar, bundan böyle İslâmî kaidelere riayet ederlerse

[1] Âyet'te «Aslâb - Sulbler» den bahsedilmesi, üvey oğulların karıları, yahut evlâtlıkların karıları meselesinin bir tarafa bırakıldığını göstermektedir.

[2] Âyet'te sarîh olmıyan bir noktayı, şu mealde olan bir hadîs aydınlatmaktadır: «Bir kadın, halasının, teyzesinin, birader zadelerinin, hemstre zadelerinin üzerine nikâh olunamaz - Lâ tunkah el-Mirete alâ ammetühâ ve lâ alâ hâletühâ ve lâ alâ ibnetü ahlâ ve lâ alâ ibnetü uhtihâ» Bk. M. H. Tercemesi II, 1324.

[3] Hakikatte süt akrabalığı itibarile aralarında evlenme yasağı olanların yalnız bu iki dereceden ibaret olmaması lâzımdır. Ana ve kardeşler için mevcut olan yasak, kan akrabalığının diğer beş derecesi için de vardır. Âyet'teki sarahatsızlığı «delâleti iltizamiye ile işaret» telâfi ettiği gibi «Neseb cihetinden haram olanların hepeli, emzirme cihetinden de haram olur» mealindeki hadîs de keyfiyeti aydınlatmaktadır.

[4] Meselâ Celâleddin-el Mahallî ve Celâleddin-el Seyyûti'nin Mısırda yeni basılan tefsirlerinde «illâ mâ had selefe» yi takiben «illâ mâ kad selefe fi-l cahiliyye» görülmektedir. Bk. El Kur'an-el Kerim, 1934, sf. 99.

[5] Bk. M. Hamdi, Kz. II, 1322.

«gafûr» olan Tanrı'nın affına nail olacaklardır. Bu «pek çirkin», «pek menfûr», «kötü yol» un takip edildiği *cahiliyye devrinin* aile sosyolojisini tetkik eden İngiliz sosyoloğu ve etnoğrafya âlimi Robertson Smith, klan eksogamisinin çok sıkı olmadığını, aynı zamanda klan endogamisinin de görüldüğünü, karışık ve anarşili şekillerin pek eksik olmadığını söylemektebir¹. Her halde Kur'an'ın bu meselede gösterdiği şiddet ve teklif ettiği cezaî müeyyidelerin sertliği, önceki devrin nasıl bir reaksiyon tevlid edecek devir olduğunu istidlâl etmeğe de yol açabilir. «Sizlere haram kılındı...» ile başlayan âyetler, yeni bir aile ahlâkının zuhurunu ve hukukileşmeğe yüz tuttuğunu göstermektedir. Acaba klan - aile tipinden kandaşlık çevresi - aile tipine geçiş ânı da Kur'an ile mi başlıyor? Yoksa bu yeni aile tipinin esasen teşekküle başlaması, Kur'anî ahlâk ve hukuk kaidelerini mi doğurdu? Bir Türk Kur'an tefsircisinin «Cahiliyye devrinde bile haysiyetini tanıyanlar bundan (yani yukarıdaki on üç akrabalık derecesile evlenme yasağını bozmaktan) istikrah ederlerdi²» demesine bakarak Kur'andaki ailevi eksogami kaidesinin Hazret-i Muhammed'e, yani bir büyük adama ait hukukî bir ibda' eseri olmaktan ziyade kökleri klan - ailede bulunan bir sosyal istihalenin neticesi olduğunu iddia etmek de mümkündür. Fakat ister ağır bir istihale mahsulü olsun, ister büyük bir ferdin tesirile radikal bir hareket teşkil etsin İslâmiyetin, kendi kaidelerile çarpışan hukukî bir vaziyete nihayet verdiği muhakkaktır.

Filhakika tarihî tetkikler ve buna dayanan sosyolojik hükümler, İslâmiyetten önceki Arabistanda kadın ve aile vaziyetinin Kur'anîdaki reaksiyonu doğuracak kadar kadın ve aile aleyhinde olduğunu gösteriyor. Meselâ Ankara ve İstanbul Hukuk Fakültelerinde esas teşkilât hukuku, Hukuk tarihî profesörlüğü yapmış olan ve İslâm tarihi hakkında zengin bilgisi bulunan Ağaoğlu Ahmet'e göre «kadının İslâmdan evvelki Arap cemaati arasındaki vaziyeti, aşiret teşkilâtının ve aşiret hayatının mukadder bir nctiesi idi. Aşirette aile yerine kabîle kaim olur, kabîlede ise gazve, yani intikam, yahut yağma hırsı ile yapılan mütemadî kavgalar, hayatın hemen hemen temelini teşkil ettiğinden tabiat ile yalnız müdafaa ve taarruza kabiliyetli olan uzuvlara kıymet verilir. Kadın ve çocuk gibi, hilkaten zayıf olarak gazveye müstait olmayanlar her nevi kıymetten mahrumdur... İslâmiyetin zuhurile bütün bu teşkilât yıkılmağa mahkûm idi. İslâmiyet ecâdada birlik yerine, imanda birliği, aşiret yeri-

[1] Bk. Robertson Smith: *Kinship and Marriage in Early Arabia*, 1907, London, Sf. 74.

[2] Bk. M. Hamdi: *Kz. II. 1822*.

ne devleti, *kabile yerine aileyi*, velâyet-i hassa yerine velâyet-i âmmeyi ikame etti, aşiret ruhuna öldürücü bir darbe indirdi... Efradı arasında hukuk ve vaziyetleri taayyün etmiş olan hakikî aile teşekkül etti¹». Aynı mevzuu daha yakından araştırmış olan Ziya Gökalp, Cahiliyye devrinde ailenin Roma hukukundaki *agnat*'ya tekabül ettiğini ve *usba* adını taşıdığını zikrederek şöyle diyor: «İçtimaiyat ilmi, tabii akrabalık ile içtimai akrabalığın başka başka şeyler olduğunu meydana koydu. Tabii akrabalık kanca ve doğuş itibarile hasıl olan fizyolojik rabıtaadır. İçtimai akrabalık ise hukukça muteber olan akrabalıktır... Cahiliyye zamanında bir baba evlâdını tardedebilir, yabancı bir kadından doğan çocuğu nesebine idhal edebilirdi. İslâmiyet ise babanın evlâdını akrabalıktan çıkarmasını kabul etmediği gibi bir adamın zevcesinden veya cariyesinden doğmayan bir çocuğu nesebine idhal etmesini de kabul etmedi. Demek ki İslâmiyet, yukarıda anlatılan tabii akrabalık ile içtimai akrabalığı *usba* ile *ayâl'i* ve *ehl'i birleştirmiş*²» dir. Kur'andaki eksogamik yasaklar ise bu birleştirmeyi pek güzel göstermektedir.

İşaret edilmesi lâzım ikinci nokta kaynağı Kur'an olan bu hukuk kaidesinin vazedildiği asırdan itibaren müteakip asırlarda İslâm memleketlerinde ne derece tatbik edildiğidir. *Kadınlar sûresinin* alâkalı âyetinde pek etraflı şekilde formüllenen bu iki ailevi eksogami kaidesi, sonradan girip yayıldığı Türk, Acem, Hint... ilh.. memleketlerinin kendi hususî örf ve âdetleriyle ne nisbette anlaşmıştır? Keza evlenme memnuiyetine tâbi akrabalık dereceleri itibarile örfi veya islâmî hukuktan hangisi dar, hangisi geniştir? Bu gibi sorguların cevabını ancak bu meseleye ait mukayeseli hukuk tarihi verebilir. Böyle bir tarih ise henüz mevcut değildir. Tarihi malûmatın ve monografilerin bulunmadığı yerde objektif olacak sosyolojik düşünceler yürütmeğe ise imkân yoktur.

İKİNCİ KISIM

1917 AİLE KARARNAMESİNDE EKSOĞAMI

İslâmi aile hukuku ile bugünkü Medeni Kanun arasındaki intikal devrinin mahsulü olan, hattâ bugünkü Suriyede hâlâ yürütülmekte bulu-

[1] Bk. Aġaođlu Ahmet: Hukuku aile kanunu münasebetile, Akşam gazetesi, 28 Kânunuevvel 1927. Kabile yerine ailenin konması, yukarıda tahlil ettiğimiz iki âyette çok iyi ifade edilmiş bulunmaktadır.

[2] Bk. Ziya Gökalp: Cahilliyyet allesi, İslâm allesi, Hâkimiyeti Millîye gazetesi: 9/1/1923.

nan 3046 sayılı ve 25/X/1917 (1333) tarihli hukuku aile kararnamesi, ikinci babını aralarında evlenme yasağı bulunanlara hasretmiştir [1]. Başka bir yerde izah ettiğimiz gibi [2] bu kararname - kanun, Birinci Dünya Harbinin Osmanlı imparatorluğundaki Müslüman, Hristiyan ve Yahudi üçlüğünden müteessir olarak tedvin tarihinde misline pek ender tesadüf edilen bir kaide vahdetsizliği gütmüş, üç ayrı fasılda üç dinin mensuplarını gözönüne almıştır [3].

Müslümanlara ait olan birinci fasıl, kararnamenin şu yedi maddesini ihtiva ediyor:

Madde 13 — Başkasının menkûha veya mu'teddesi ile izdivaç memnudur.

Madde 14 — Menkûha veya mu'tedde olarak dört zevcesi bulunan kimsenin diğer bir kadın ile izdivacı memnudur.

Madde 15 — Bir kimse üç talâk ile tatlik eylediği kadını beynûneti kat'iyye baki oldukça tezevvüc edemez.

Madde 16 — Neseben veya radaen yekdiğerine mahrem olan iki kadını nikâhta cemetmek memnudur. İki kadının yekdiğerine mahrem olması ikinsinden hangisi erkek farzedilirse diğeriyle tezevvüc müebbeden memnu olmakla malûm olur: İki hemsire gibi. Ama yalnız biri erkek farzedildiği halde diğeriyle tezevvüc etmesi memnu olup emir berakis edildiği takdirde memnu olmazsa ikisi nikâhta cemedilebilir: Kız ile üvey valide gibi.

Madde 17 — Bir erkek ile beyinlerinde karabeti nesebiye bulunan zırahm mahrem kadınların nikâhı müebbeden memnudur. Bu kadınlar dört sınıftır:

Birincisi erkeğin validesi ve ceddeleri, ikincisi kız evlâdı ve ahfadı, üçüncüsü alelittlak kız kardeşleri ve kardeşlerinin kız evlât ve ahfadı, dördüncüsü alelittlak anneleri ve teyzeleri.

Madde 18 — Bir erkek ile beyinlerinde radaen karabet bulunan kadınların

[1] Bk. Düstur, tertibli sani, c. IX, sf. 762. Bu kanun hakkında L. Buvat'ın bir etüdü «*Revne du monde musulman*» da bulunmaktadır. Bk. Tome: XLIII, sf. 9. Le code familial ottoman de 1917. Kanunun Suriyedeki tatbikatı için Bk. A. K. Hussami: *Le mariage et le divorce en droit musulman et particulièrement son application en Syrie*, 1931 Lyon, sf. 219. Müellif, kanunun Müslümanları alakadar eden kısımlarını fransızcaya çevirmiştir. Kanunun almanca tercemesi E. Krebs tarafından yapılmıştır. Bk. *Provisorisches gesetz über das Familienrecht*, «*Der neue Orient*, 1918, c. III, sf. 1 - 9».

[2] Bk. Fındıkoğlu Z. Fahri: *Essai sur la transformation du code familial en Turquie*, 1935, sf. 58.

[3] Buna benzer bir üçlülükten R. Gebhard bahsediyor ve 1833 tarihli Rus Medeni kanununu gösteriyor. Bk. *Russisches Familienrecht und Erbrecht*, Berlin 1910.

tezevvüclü maddel sabıkada muharrer zirahm kadınlar gibi müebbeden memnudur.

Madde 19 — Bir erkek ile beyinlerinde müsaheret bulunan kadınların tezevvüclü müebbeden memnudur. Bu kadınlar dört sınıftır. Birincisi gelinlerdir ki erkeğin evlât ve ahfadının zevceleridir. İkincisi kayınvaldelerdir ki zevcesinin anası ve ailelik ceddattıdır. Üçüncüsü üvey valdelerdir ki babasının ve cedlerinin zevceleridir. Dördüncüsü üvey kızlardır ki zevcesinin kızları ve zevcesinin evlât ve ahfadının kızlarıdır. Lâkin bu dördüncü sınıfta memnulyet için zevceye takarrüb lâzımdır. Nikâhı fasit üzerine takarrub memnulyet musahere husule getirir [1].

Bu maddelere göre aralarında evlenme yasağı olanları şu gruplarda toplamak mümkündür:

I — Kan akrabalığı itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar;

1 — Ana ve babanın anaları, nineler,

2 — Kardeşler ve erkek, kız kardeşlerin bütün kızları ve torunları,

3 — Ana ve babanın bütün hemşireleri, halalar ve teyzeler.

II — Sıhrî akrabalık itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar:

4 — Zevcenin zevceliği baki kaldıkça bütün hemşireleri,

5 — Zevcenin zevceliği baki kaldıkça başka kocadan olan kızları,

6 — Oğulların ve torunların zevceleri;

7 — Kaynanalar;

III — Süt akrabalığı itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar:

8 — Birinci, ikinci ve üçüncü maddedeki bütün derecelerin karşılıkları,

IV — Muhtelif sebeplerden aralarında evlenme yasağı olanlar:

9 — Zevcin üç talâk ile boşadığı ve henüz hülle yapmadığı kadınlar;

[1] Maddelerin genç okuyucularca kolaylıkla anlaşılması için bazı kelimelerin mânalarına işaret ediyoruz:

Menkûha: Nikâhli kadın - Mu'tedde: iddet müddetinde bulunan boş veya kocası ölmüş kadın (iddet, kocası ölmüş veya boşanmış kadının tekrar evlenmesi için bekleyeceği dört ay ve on günlük zaman) - Tatlık: boşamak - beynûneti kat'iyye: kat'i ayrılık, boşanma ile hülle yapılmadan evvelki zaman arası - Neseben: neseble, neseb tarafından - Radaen: Süt emzirme ile - Tezevvüc: Evlenmek - Müebbeden: ebedi olarak - Karabet: akrabalık - Zirahm: bir batından - Cedde: Ana tarafından ced - Ahfâd: Torunlar - Amme: Ananın hemşiresi - Musaheret: Evlenme ile hasil olan akrabalık - Ceddât: Ana tarafından cedler - Nikâhı fâsid: Memnu evlenmelerin bilerek veya bilmiyerek akdinden mütevellit bozuk nikâh.

10 — Başkasının menkûha veya mu'teddeleri;

11 — Mevcut dört zevce üzerine beşinci olarak gelecek kadınlar.

Bu gruplara toptan bir bakış ve Kur'anî kaidelerle karşılaştırma. 1917 aile kararnamesinin Kur'ana ve İslâmî hukuka olan sıkı bağılılığını açıkça göstermektedir. Esasen kararname, mevcut dinî - hukukî teamül-leri tesbit etmekten başka bir iddia ile ortaya atılmış değildir. O kadar ki Devletin teşriî kudretini imparatorluk sekenesi üzerinde hissettirmek ve bir nevi hukukî vahdet vücude getirmek ihtiyacı ile karşımıza çıkan kanun koyucu, üç dinî cemaatin mümessilleri ile başbaşa kalmaktan ve mesele hakkında fikirlerini tesbit etmekten kendisini menedememiştir. Diğer taraftan tedvin ameliyesinin ana davasını teşkil eden hukukî muamelelerde birlik fikrinin prensip üçlüğüne feda edilmesi, dinî hukuk kaidelerine karşı radikal bir muhalefet yapamıyan imparatorluk içtimai bünyesinin arzettiği tabloya sadakatın tabii neticesidir¹. 1926 daki Medenî kanun hareketinin bu üçlülükten kurtulduğu ne kadar aşikâr ise, üçlülüğün hangi unsurunu prensip bakımından daha çok tatmin eylediği o kadar düğümlü bir meseledir. Türk Medenî kanununun 112 nci maddesi ile biraz sonra tetkik edeceğimiz 92 nci maddesi muaddel şekli ile 1917 kararnamesindeki üçlülüğün bir unsuru karşılaştırıldığı takdirde Medenî kanunumuzun «hukukî ruh - Esprit juridique» itibarile 1917 kararnamesinin altı maddeden müteşekkil üçüncü fasıl ile kısmî beraberliği dikkati celbetmekten ve bizi mülâhazaya sevkeylemekten geri kalmamaktadır².

1917 kanununun bu üçlü hususiyeti tarihl olduğu kadar sosyolojik ehemmiyeti de halzdir. Mezkûr kanunun tedvininde hristiyan ve müsevillerin ruhanî şahsiyetlerine müracaat edildiğine, hristiyan ve yahudî örflerine vukuf peyda edildiğine göre mukayeseli hukuk folkloru ve sosyolojial araştırmaları için mükemmel bir vesika sayılmağa değer. 1917 de üç dinî cemaat mensuplarına göre aralarında evlenme yasağı memnu olanlar levhası, 1917 den bugüne kadarki iktisadi ve içtimai değişikliklerden müteessir olmuş, şu veya bu dereceye inmiş veya artmış yakın akrabaların evlenme yasaklarını gösterecek bir levha ile mukayese edilebilir ve böylece 1926 tarihli Medenî kanunumuzun alâkalı maddelerinin üç dinî cemaatin hukukî örfleri ile karşılaştırılması mümkün olur.

[1] 1917 kanununun bu üçlü hususiyeti tarihl olduğu kadar sosyolojik ehemmiyeti de halzdir. Mezkûr kanunun tedvininde hristiyan ve müsevillerin ruhanî şahsiyetlerine müracaat edildiğine, hristiyan ve yahudî örflerine vukuf peyda edildiğine göre mukayeseli hukuk folkloru ve sosyolojial araştırmaları için mükemmel bir vesika sayılmağa değer. 1917 de üç dinî cemaat mensuplarına göre aralarında evlenme yasağı memnu olanlar levhası, 1917 den bugüne kadarki iktisadi ve içtimai değişikliklerden müteessir olmuş, şu veya bu dereceye inmiş veya artmış yakın akrabaların evlenme yasaklarını gösterecek bir levha ile mukayese edilebilir ve böylece 1926 tarihli Medenî kanunumuzun alâkalı maddelerinin üç dinî cemaatin hukukî örfleri ile karşılaştırılması mümkün olur.

[2] Bu fasıl hristiyanlara aittir ve 27, 28, 29, 30, 31, 32 nci maddeleri muhtevlidir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

**MEDENİ KANUNUMUZA GÖRE YAKIN
AKRABA ARASI EVLENME
YASAĞI MÜESSESESİ**

Çevresi gittikçe daralan ailevi eksogaminin, bugünkü medenî milletlerin ahlâkî telâkkileri arasındaki ehemmiyet ve mevkiî malûmdur. Din, ahlâk ve hukuk müesseselerinin henüz «différencié - başkalaşmış» olmadığı cemiyetlerde esasen pek nadir olan klan eksogammisi kaidesine tecavüz vakıaları, içtimaî vicdanca çok şiddetle cezalandırılmakta idi. Bugün de basit içtimaî seviyede bulunan iptidaî ve yarı medenî cemiyetlerde hâdisenin cezalandırılması aynı tarzda vuku bulmaktadır.

Fakat ahlâkî ve dinî müesseselerle hukukî mevzuatın birbirinden ayrıldığı veya ayrılmağa yüz tuttuğu cemiyetlerin medenî ve cezaî kanunlarına, yazısız hukuk kaidelerinin keskin ve aşırı müeyyideleri ya hiç geçmemiş, yahut geçerken biraz gevşemiş, cemiyetçi ahlâk telâkkisi yerine ferdî ahlâka itimad eden «fertçi - İndividüaliste» hukuk görüşü hâkim olmuştur. Diğer taraftan medenî kanunların tedvin edilmeğe başlandığı XVIII inci asır sonlarında, yeni karı-koca aile tipini vücade getiren içtimaî ve iktisadî şartlar vücade geldiği için eksogami çevresinin daha ziyade daraldığına da şahit olmaktadır. Yine aynı sebeplerden dolayı iptidaî ve yarı medenî ceza sistemlerinde eksogamiye tecavüze karşı gösterilen şiddet, yerini, yeni ceza hukuklarında daha az şiddetli ve daha az maddî olan müeyyidelere bırakmıştır.

Hâdisenin bugünkü müspet hukuk vesikalarında görülen şekli «akraba arasında evlenme yasağı» meselesini teşkil etmektedir. Bu mesele hakkında Medenî kanunumuzun *aile hukuku* kısmının ikinci faslında şu üç fıkralı madde mevcuttur:

Madde 92 — Aşağıdaki kimseler arasında evlenmek memnudur:

1 — Nesebi sahlî olsun, olmasın usul ve fûruğ arasında, ana baba bir, veya baba bir yahut ana bir kardeşler arasında, bir kimse ile mca, dayı, hala ve teyzel arasında,

2 — Sıhriyet hısmılığını tevliit etmiş olan evlenme feshedilmiş veya vefat yahut bozanma ile zail olmuş ise bile karı ile kocanın usul ve fûruğu ve koca ile karının usul ve fûruğu arasında,

3 — Evlâtlık ile evlâtlık edinen ve bunlardan birile diğerrinin koca veya karısı arasında.

Bu maddeye göre aralarında evlenme yasağı olanlar şu gruplar altında toplanabilir:

I — Kan akrabalığı itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar:

1 — Nesebin sahihliği kadı aranmaksızın usul (yani asıllar: Ana ve baba, dede ve nine), fûruğ (yani ferî'ler: Oğul ve kız, erkek ve kız torun) olanlar,

2 — Ana baba bir, yahut baba bir, yahut ana bir kardeşler;

3 — Amca, dayı, hala ve teyzeler.

II — Sıhrî akrabalık itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar;

4 — İster devam etsin, ister ölüm, fesih veya boşanma ile zail olmuş olsun sıhriyet dolayısıyla karı veya kocanın birinci gruptaki gibi fûru'ları,

III — Evlâtlık müessesesi itibarile aralarında evlenme yasağı olanlar:

5 — Evlâtlık ile evlât edinen, bunlardan birisi ile diğèrinin kocası veya karısı olan.

İslâmî hukuk ile 917 aile kararnamesinin alâkalı bahse ait esaslarına uyarak üç zümreye ayırmak suretile tahlil ettiğimiz 92 nci maddeden başka yakın akrabanın evlenmesi yasağı ile ilişiğı bulunan bir maddeyi daha zikrederek mevzuat kaynağını gözden geçirmeğe nihayet verelim:

Madde 292 — Birbirleriyle evlenmeleri memnu olanlardan ... doğan çocuk tanınmaz.

Bu madde kaideye tecavüzün bir nevi hukukî müeyyidesini de muh-tevidir. İster evlenmeleri memnun olanlar, bilerek veya bilmiyerek evlenmiş olsunlar, ister serbest münasebette bulunmuş olsunlar vaziyet her iki takdirde de aynı görünüyor. Modern aile hukuku, bir çok vaziyetlerde gayrimeşru çocuğı koruduğı, böylece endividüalizmin ve ferdî ahlâkın iyi veya fena gelişmeleri karşısında cinsî ahlâkın gevşekliğini bir vakia olarak kabul ettiğı halde¹ burada İsviçre medenî kanunu, İsviçrede 1907 den evvel kanun projesini hazırlayan büyük hukukçu E. Huber'in daha çok endividüalist olan düşüncesini kabul etmiyerek «alle menfaatî namına çocukların menfaatini feda eylemiş²» tir. Türk kanun koyu-

[1] Meselâ evlenme harici doğan çocukların, evlenme ile tanınmaları (Bk. T. M. K. m. 247) bu kabildendir. Fakat İskoçya müstesna olmak üzere İngilterede böyle bir müsamaha henüz mevcut değildir. Türkiyede hukukun bu müsamahasının içtimal ve ailevî ahlâk ile ne nisbette anlaştığı, Türk hukuk ve ahlâk sosyolojilerinin müsterek bir meselesinin mevzuunu teşkil etmektedir.

[2] Bu formül kıymetli medenî hukukçumuz Prof. Mustafa Reşit Beyindir. Bk. Türk Kanunu Medenisi şerhi, 1933, sf. 231.

çusu da bunu aynen benimseyor. Burada eski klan eksogamisine tecarüzün doğurduğu şiddetli reaksiyonunu medenî cemiyetlerde cezaî taraftan sıyrılmış olduğu ve hukukî şekilde devam ettiği söylenebilir.

Ziyaeddin Fahri FINDIKOĞLU